

LA CULTURA DE PAU, UNA CULTURA INÈDITA

Alfons Banda¹

Cronològicament em vaig interessar primer per l'ensenyament de la química i de la física, branques del coneixement que m'apassionaven. Fent de professor de física i química vaig descobrir l'educació. Se'm va anar desvetllant el subtil secret de l'educació: la trobada entre dues persones, professor i estudiant, que es reconeixen com a persones. Vaig aprendre que no es pot educar a qui no reconeixem plenament com a persona singular, ni es pot aprendre res de qui considerem irrellevant i aliè. I després, de la ma del Joan Gomis, vaig endinsar-me intel·lectualment i vitalment, en els temes relatius a la pau i molt concretament en els de l'educació per la pau i, encara més, en els de cultura de pau. El Joan va ser la primera persona de qui vaig sentir l'expressió "cultura de pau" que em va captivar.

La ciència està a la base de la meva vocació educativa i l'educació va ser el punt de partida de la dedicació personal a temes vinculats a la pau. No és gens estrany que l'any 1991 publicués un modest llibret amb el títol "Educació per la Pau". Ignoro el seu valor objectiu però personalment em serveix de fita: el llibre recollia l'esperit del que s'havia estat treballant fins aquell moment i intentava suggerir camins a seguir.

Els anys 80 havia fet irrupció en els claustres, i en les organitzacions educatives o vinculades a l'educació, la necessitat i la consigna d'educar per la pau. S'organitzaven, per exemple, les "setmanes per la pau" per a les quals es proposaven un munt d'activitats per a ser desenvolupades en el marc escolar. La matèria primera per a la construcció d'aquells events eren informacions que provenien de la Investigació per la Pau, en realitat hauríem de dir que provenien de la Peace Research o bé del Vicenç Fisas (l'únic investigador per la pau en 1000 km a la rodona), o testimonis d'objectors o algunes pel·lícules que havien esdevingut material d'ús pràcticament obligatori. Tot això es produïa en un context internacional d'enfrontament de blocs, de guerra freda, i en un ambient local de predomini del pensament d'esquerres. Crec que hem de reconèixer que tot allò va tenir com efecte la introducció de l'educació per la pau en el currículum escolar, no oficial, de les escoles més inquietes.. En aquest currículum no oficial els temes que estaven més presents eren: la carrera armamentística, el perill nuclear, la divisió en blocs, l'objecció i la noviolència. I el llibre al que faig referència així ho recollia. Element filosòfics i morals emanats d'una antropologia no violenta i continguts informatius sobre la carrera armamentista alimentaven una educació per la pau que tenia com a objectiu enfortir el moviment ciutadà per la pau. Independentment de l'encert final de l'obra crec que recollia força bé el que s'estava fent.

D'aquell llibre, escrit en el context que acabo de descriure tan breument, en voldria destacar dos idees que amb el temps no m'han abandonat sinó que han anat reforçant-se:

¹ President de la Fundació per la Pau

La primera és que parlant de les accions educatives a favor de la pau que es duïen a terme en el marc de l'educació formal, i especialment en el context de l'educació primària i secundària, deia que més que convenients són necessàries. *"Tothom és capaç d'apreciar la transcendència dels coneixements i actituds cultivats a l'escola i no es tracta pas de discutir si cal o no cal educar per la pau perquè sí que cal"*. Dit això amb rotunditat, s'expressaven però algunes cauteles. Dues sobretot.

Una és el perill de fer de la pau un tema escolar, en el sentit pejoratiu de la paraula. Quan un infant o un adolescent descobreix que un tema és un tema escolar (en el sentit pejoratiu del terme, és a dir que només interessin als docents quan estan a classe) en perden ràpidament l'interès.

L'altra és el perill de superficialitat. Perill de l'èxit fàcil, i per tant sospitós, de l'educació per la pau. Hauríem de preguntar-nos perquè és tan difícil introduir el tema de la noviolència i és en canvi tan fàcil introduir el tema de la pau. No serà que en el primer resulta evident la responsabilitat personal mentre que en el segon solem parlar de la responsabilitat de persones o institucions "inasequibles"?

Són dues cauteles que mai m'han abandonat, més aviat s'han anat transformant en sospites i algunes vegades m'ha procurat malentesos que espero que avui no es produeixin.

Aquesta permanència m'inclina a pensar que és totalment aconsellable que revisem periòdicament què fem a l'ensenyament obligatori sota el títol d'educació per la pau i també qui ho fa. No és que l'educació per la pau necessiti gaire d'especialistes, però és difícil creure que un docent o una institució puguin educar per la pau si no hi estan compromesos.

L'altre idea que no ha fet més que reforçar-se entre les meves conviccions és la de la necessitat de desvetllar una nova consciència. O si us agrada més, la necessitat d'enriquir la consciència col·lectiva amb noves sensibilitats. *"El progressiu desvetllament de la consciència humana, és, crec, l'únic camí, l'itinerari genuí d'humanització, el lloc itinerant des d'on desplegar totes les potencialitats humanes, algunes de les quals – com la pau- som capaços d'albirar però que encara són inèdites i les que estan encara més enllà de la nostra imaginació"* *"La nova consciència que pretenem desvetllar ha de ser autoconscient que és una consciència evolutiva que no sap quin és el punt final."* Una consciència que manté l'esperança en la possibilitat de construir comunitats humanes que potenciïn les qualitats de cada una de les persones i dels grups que les formen. L'estratègia és la formació i emergència d'una nova consciència col·lectiva.

En resum: hi ha dues tasques que em semblen particularment importants de cara a la progressiva implantació de la cultura de pau. La primera és una revisió sistemàtica i permanent de la feina que es fa, emmarcada en el tema *Educació per la Pau*, en l'àmbit de l'educació formal. Les preguntes orientadores d'aquesta revisió són: què es fa? qui ho fa? des de quina perspectiva? La segona és la recerca, formulació i desenvolupament d'estratègies que tenen l'objectiu de desvetllar una nova consciència ciutadana. Dos tasques que no són alienes l'una de l'altra. El relat en el que fonamentem

la cultura de pau pot ser: idealista, intel·lectual, ideològic o polític o, i això és el més probable, una de les infinites combinacions possibles. Cal que en siguem conscients.

Personalment em proposo aprofundir i concretar en aquesta línia, però no puc, encara, oferir res més que algunes intuïcions que crec que em resultaran útils i que potser també ho poden ser per algú de vosaltres. Intueixo que serà bo reflexionar sobre conceptes com:

Cultura de Pau

Una cultura es basa en unes poques, molt poques!, opcions fundants que actuen com a criteris de decisió a cada cruïlla. Aquesta funcionalitat orientadora de decisions clau que exerceixen les opcions fundants les enforteix i, tot i que resulti paradoxal, les invisibilitza. Acaben, les dites opcions fundants, per esdevenir criteris universals d'actuació mentre la progressiva interiorització i invisibilització en dificulta la crítica. Podem exercitar-nos pensant, per exemple, si l'opció *Seguretat = Força* és, o no és, una opció fundant de les societats humanes o si el criteri del major guany ha desbordat el marc econòmic i amb quines conseqüències.

Podríem estar d'acord en que les opcions fundants de la cultura de pau són: respecte, noviolència, diàleg i cooperació? En aquesta seqüència el respecte és el punt de partida necessari i la cooperació entre persones i grups humans, fins i tot enfrontats, l'objectiu final.

Opcions i possibilitats.

Es governa més per opcions que no pas per possibilitats. No es pot fer res que no figuri entre les possibilitats, evident!, però aquestes depenen, en bona part, de les opcions i prioritats prèviament decidides. Les opcions defineixen el marc en el qual es donen les possibilitats. No hi ha canvis sociopolítics o culturals significatius si prèviament no hi ha canvis en les opcions fundants. El progrés cap a la progressiva implantació de la cultura de pau depèn, en bona part, del canvi que es produeixi en les opcions fundants. A tall d'exemple: si el nostre marc opcional determina que el veí menys temible és el més feble ens trobarem amb un conjunt de possibilitats, però si el nostre marc opcional determina que el veí més desitjable és el més feliç se'ns obre un altre món. Recordo sovint com un amic, britànic, em va sorprendre; li vaig demanar de quin color pintaria la façana de la seva casa en obres i em va respondre que no ho sabia, que ho havia parlat amb els de casa però que encara no havia parlat amb el veí. Veí? Sí, el del davant, al cap i a la fi serà qui veurà permanentment la façana.

La societat com a sistema complex.

Partim de la constatació d'una complexitat creixent i acceptem que la complexitat ha jugat sempre a favor de la humanitat i que les simplificacions han estat a la base de grans desastres socials. Amb tota la prudència, sabent que el que resulta vàlid en un camp del coneixement no ho és en un altre, que no es pot nedar a terra ni caminar damunt de l'aigua, crec que hauríem de voler conèixer millor la teoria dels sistemes adaptatius complexes: capacitat de interacció entre els elements constitutius del sistema, emergència de noves

estructures amb propietats inèdites i no predictibles que modifiquen el sistema inicial, automodificació del sistema original,...Sense caure en translacions automàtiques crec que són conceptes que poden resultar suggerents i inspiradors de reflexions importants en el camp de la cultura de pau.

Imaginació moral i espiritualitat

Per acabar voldria acabar amb una cita i amb un reconeixement d'una persona amb qui comparteixo sensibilitat i intuïcions i a qui admiro per la capacitat intel·lectual de formulació i per la llibertat immensa que significa el reconeixement intel·lectual de la necessitat d'una component espiritual en la tasca constructora de pau. Parlo de John Paul Lederach, nordamericà, acadèmic reconegut, mediador sobre el terreny i constructor de pau compromès. Les seves idees tenen una gran influència en les modestes reflexions que personalment pugui aportar. Com a punt final d'aquesta comunicació citaré textualment algunes de les idees que exposa en un dels seus darrers llibres, **La imaginación moral. El arte i el alma de la construcción de la paz. Bakeaz. 2007**, *“La pregunta que es formula en aquest llibre és senzilla i infinitament complexa. Com transcendim els cicles de violència que subjuguen la nostra comunitat humana quan encara estem vivint en ells?”*

Lederach diu que cal *“la capacitat d'imaginar i generar respostes i iniciatives constructives que, arrelades en els reptes quotidians dels escenaris violents, transcendeixin i finalment trenquin les cadenes d'aquests patrons i cicles destructius”* perquè *“la possibilitat de superar la violència es forja a través de la capacitat de generar, mobilitzar i construir la imaginació moral”*. Aquesta capacitat inclou la d' *“imaginar una xarxa de relacions que inclogui als nostres enemics”* i es fonamenta en *“l'esperança d'emergència de qualitats inesperades en els sistemes socials”*.

Amb aquesta esperança acabo.

Moltes gràcies!

Alfons Banda i Tarradellas

President de la Fundació per la Pau

Universitat de la Pau

Sant Cugat del Vallès

Juliol 2010

